

ste probleem, want een nieuwe bijdrage is gauw geleverd, maar de eerste ambitie: 'de stand opmaken van de literatuur en de literair-wetenschappelijke activiteit in de 20ste-eeuw', is erg groot. Wat dat betreft was het symposium, afgaand op de beschrijving vooraf, een minder ambitieus project. Het organiserend comité vroeg: 'Geen theoretische uiteenzettingen maar aanzetten tot nieuwe verhalen. Bijdragen kunnen zowel betrekking hebben op individuele teksten als op oeuvres, genres, groepen en stromingen. Zij kunnen gaan over de rol van instituties, mediatoren en opiniemakers, over u, ons en onze voorgangers.' (o.a. online te vinden in het archief van www.neder-1.nl - sym: 0502.24) Blijkbaar is deze ambitie later gegroeid.

Als men de balans wil opmaken van een eeuw vol literair-wetenschappelijke activiteit dan vereist dat een systematische aanpak. *Achter de verhalen* is in hoofdzaak een verzameling tamelijk opzichzelfstaande bijdragen – weliswaar met een overkoepelend thema – en niet zozeer één consistent verhaal. De bundel is te fragmentarisch en te meestermig van karakter om te kunnen zijn wat de redactie graag zou willen dat hij is. Wat de bundel levert is een reeks stukken die pleiten voor andere accenten binnen bepaald onderzoek, stukken waarin de bruikbaarheid van begrippen wordt getoetst en nieuwe begrippen worden aangedragen, en bijdragen waarin bepaalde tendensen in de literatuurgeschiedschrijving van de twintigste eeuw worden gesignaleerd. Belangrijke vragen als: Hoe zijn onze 'verhalen' ontstaan? Wat is de houdbaarheid van bepaalde clichés? Zijn stereotyperingen en labels toereikend? Wat is onderbelicht gebeven en wat heeft onevenredig veel aandacht gekregen? komen daarin aan bod. Een uitputtend overzicht van een eeuw literair-wetenschappelijke praktijk is het evenwel niet.

De bijdragen in de bundel *Achter de verhalen* demonstreren dat de geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur en de werkwijze van de bouwers aan die geschiedenis steeds moet worden 'herijkt'. Onze blik op de Nederlandse literatuur wordt gestuurd door de (gecanoniseerde) verhalen die erover in omloop zijn en het is zinvol om *achter* die verhalen te kijken en er zelf een bijdrage aan te leveren. Het zal voor niemand een verrassing zijn dat deze verhalen, zoals de redactie in de inleiding terecht opmerkt, nooit een adequate weergave van het verleden kunnen bieden. Zoiets is inherent aan elk vorm van geschiedschrijving. Het bedrijven van literatuurgeschiedschrijving is daarom werken aan een 'oneindig verhaal': er valt altijd nog wel wat te vertellen en daar valt dan ook weer van alles over te vertellen. De bundel maakt haar grootste be-

lofte niet waar, maar zegt wel: er is werk te doen, verhalen moeten worden uitgebreid, herschreven of voor het eerst verteld. Zo wordt een 'literatuurgeschiedenis' rijker en rijker.

Bram Oostveen

Kiene Brillenburg Wurth en Ann Rigney (red.), *Het leven van teksten. Een inleiding in de literatuurwetenschap.* Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. – 432 pp. ISBN 90 5356 877 8.

Het leven van teksten luidt de titel van een nieuw studieboek, dat ook wordt aangeduid als 'tekstboek' (p. 9), maar dit is een anglicisme met dezelfde betekenis. Kiene Brillenburg Wurth en Ann Rigney vormen de redactie en nemen in de verhouding vier staat tot vijf negen van de elf hoofdstukken voor hun rekening. Net als de auteurs van de resterende twee hoofdstukken, Els Andringa en Harald Hendrix, zijn zij verbonden aan de Universiteit van Utrecht.

De titel bevat een allusie op een uitspraak van Ferdinand de Saussure, die aan het begin van de twintigste eeuw voorstelde het leven van tekens in de samenleving te onderzoeken. Overeenkomstig de huidige oriëntatie van het literatuuronderzoek ligt in *Het leven van teksten* een zwaar accent op de context, wat ten koste gaat van een tekstgerichte aanpak. Ook in andere opzichten vertoont deze 'inleiding tot de literatuurwetenschap' (ondertitel) de sporen van zijn tijd. Zo bevat het boek een (uitstekend) hoofdstuk over empirische literatuurwetenschap, is de rol van de psycho-analyse uitgespeeld en wordt de poëzie geen apart hoofdstuk waardig gekeurd.

Het leven van teksten bestaat uit vier delen ('Ter oriëntatie', 'Teksten', 'Lezen' en 'Literatuur als cultureel medium'), die achtereenvolgens twee en drie keer drie hoofdstukken beslaan. In 'Ter oriëntatie' vormen de twee componenten van de samenstelling 'literatuurwetenschap' het uitgangspunt voor een disciplinaire en methodologische situering van dit vak, alsmede voor een verkenning van het studieobject.

Het medium 'tekst' krijgt aandacht in het eerste hoofdstuk van het deel 'Teksten'. Naar analogie van de tekenleer van De Saussure wordt uitgelegd hoe een tekst zijn betekenis ontleent aan de verschillen en overeenkomsten met andere teksten. Een volgend hoofdstuk gaat in op de verhouding tussen poëzie en andere media als film en fotografie. Dit gebeurt aan de hand van begrippen als 'ritme' en 'metafoor', die traditioneel bij de poëzietheorie worden behandeld, maar niet specifiek poëtisch zijn. Een beknopte

inleiding tot de narratologie vormt het sluitstuk van dit deel.

Het cluster 'Lezen' besteedt eerst aandacht aan de lezer in de tekst, zoals die door de receptie-esthetica is onderscheiden. Contrasterend daarmee volgt een hoofdstuk over de reële lezer, dat kan gelden als een korte introductie tot de empirische literatuurwetenschap. Zowel de psychologische als de sociologische tak daarvan komt aan de orde. Dit deel sluit af met een verhandeling over interpreteren, waarin achtereenvolgend de traditionele en de dialogische hermeneutiek aan bod komen, en de leesstrategie die bekend staat als deconstructie.

'Literatuur als cultureel medium' opent met een hoofdstuk dat de historische dimensies van literatuur belicht: de veranderingen die de literatuur door de tijd heen laat zien en de mogelijke verklaringen daarvoor. De tegenstelling tussen hoge en lage cultuur wordt gethematiserd, ook via het verschijnsel canonvorming, en tenslotte wordt tegen de achtergrond van koloniale en postkoloniale teksten gedemonstreerd dat literatuur als product en producent van de werkelijkheid kan fungeren.

Het leven van teksten kent in het algemeen een heldere opbouw, ook per hoofdstuk, waaraan wordt bijgedragen door bondige, soms puntsgewijze recapitulaties. De bruikbaarheid van het boek wordt vergroot door de toevoeging van een glossarium van kernbegrippen, een lijstje met richtingen in de literatuurwetenschap en een namenregister.

Bij alle waardering die *Het leven van teksten* verdient, heeft het boek ook zwakke kanten. Ik noem er drie: de methodologische verantwoording van het gehanteerde literatuurbegrip en van het interpretatieve onderzoek; de positie van de poëtische teksten; de behandeling van de verhalende teksten.

Het eerste hoofdstuk van het boek, getiteld 'Het vak', beziet de literatuurwetenschap vanuit een wetenschapsfilosofisch perspectief. Daarbij speelt het historische aspect van deze meta-discipline hoegenaamd geen rol. Er wordt uitsluitend een beroep gedaan op de normatieve kant van de wetenschapsfilosofie. Daarbij wordt echter een opmerkelijke luchthartigheid aan de dag gelegd. Op de vraag of de geesteswetenschappen, waartoe de literatuurwetenschap behoort, moeten voldoen aan de eisen die het op de natuurwetenschappen gebaseerde standaardbeeld van wetenschap stelt, luidt het antwoord bijvoorbeeld: 'Door de geesteswetenschappen als afgeleide van de natuurwetenschap te beschouwen, wordt voorbijgegaan aan de eigen taak van alfa's en aan het feit dat er verschillende soorten van wetenschap zijn, al kunnen ze allemaal vallen onder de zeer algemene noemer: "een ge-

disciplineerd zoeken naar kennis"' (p. 25). Wat nu juist de vraag is ('Bestaan er verschillende soorten wetenschappen of is de wetenschap één en ondeelbaar?'), wordt hier als 'feit' aangemerkt. Heet dit niet 'begging the question'? Klaarblijkelijk wordt de soort die als 'geesteswetenschappen' bekend staat gedefinieerd door 'een eigen taak', welke dit ook moge zijn. Zo zijn de methodologische problemen vlot opgelost.

Dezelfde losse aanpak springt in het oog bij de bespreking van het begrip 'literatuur' in het volgende hoofdstuk. Daar wordt de opvatting verkondigd dat literaire teksten 'een eigen waarde hebben', waardoor zij 'levensvatbaar' zijn. Deze levensvatbaarheid – een criterium dat ik geen grote toekomst voorspel –, berust op een drietal factoren: de eigenschappen, werking en sociale status van teksten (p. 47). Het hoeft geen betoog dat deze factoren onderling nauw samenhangen, wat in het boek ook wordt geconstateerd. Dit betekent evenwel dat er dus weinig is gezegd. Indien de poëtische functie, eenzijdig herleid tot een 'opvallende vormgeving' (p. 48), beslissend heet te zijn voor een poëtische tekst, spelen sociale factoren dan geen rol? Is het een aangeleerde leeshouding die iemand bij de lectuur van poëzie verdacht doet zijn op de verschijnselen die met dit genre worden geassocieerd of zijn het omgekeerd deze verschijnselen die de leeshouding oproepen? En wat mag het betekenen dat verhalende teksten hun levensvatbaarheid ontleenen aan 'de verhalen die ze vertellen' (p. 53), hoewel de literariteit van deze groep teksten enkele bladzijden verder via het begrip 'vervreemding' toch weer gelokaliseerd lijkt te worden in een narratief procédé (p. 58).

In het hoofdstuk 'Betekenis en interpretatie' wordt duidelijk uitgelegd dat een interpretatie bepaald wordt door het uitgangspunt (het interpretatiekader) dat de interpretator kiest en de vragen die hij in verband daarmee stelt. Het idee dat een literair werk slechts één juiste interpretatie toelaat, is daarmee van de baan. Dit houdt echter niet in dat alle interpretaties even geldig zijn. Binnen het gekozen kader kan de interpretator aantoonbaar tekortschieten. Op welke wijze dient een interpretatie trouwens te worden onderbouwd? Welke gegevens mag de interpretator gebruiken en welke zijn in strijd met het interpretatiekader? Dit zijn belangrijke vragen, zeker voor de beoogde gebruikers van het boek, maar zij worden in *Het leven van teksten* nergens gesteld. Daardoor kan het misleidende beeld ontstaan dat elke interpretatie een welkome verrijking vormt van de literatuurstudie. Maar die studie staat of valt met uiterst nauwkeurig lezen.

Het is daarom des te betreuenswaardiger dat de bespreking van de poëzie, waar het bij uitstek

aankomt op een zorgvuldige lectuur, in dit boek ondergeschikt wordt gemaakt aan een verhandeling over intermedialiteit. Dit klemte te meer, omdat het geleden verlies niet wordt gecompenseerd door winst aan de andere zijde: het blijft bij de behandeling van wat voor de hand liggende parallellen tussen poëtische teksten en andere media.

Ook in het hoofdstuk over verhalende teksten, wordt de keerzijde zichtbaar van de gerichtheid op de context van de literatuur. Ik doel hierbij niet op de verwaarlozing van het structuuraspect 'ruimte', maar vooral op de vereenzelviging van de verteller met de schrijver. De verteller van Kafka's novelle *Das Urteil* wordt aangeduid als 'het schrijvend subject' (p. 177). Elders wordt het onderscheid tussen een focaliserend personage en de schrijver onvoldoende gemarkeerd (p. 184-185). Heilloze verwarring treedt ook op in het volgende citaat: 'Reve zou in de roman *Nader tot U* (1966) godslastering hebben gepleegd, omdat hij zich daarin voorstelde gemeenschap te hebben met God in de gedaante van een ezel' (p. 202). De auteur van *Nader tot U* is echt iemand anders dan het vertellende personage in deze roman, al dragen zij dezelfde naam.

Deze onvolkomenheden worden verergerd, doordat *Het leven van teksten* weinig praktisch is. De traditionele metra worden bijvoorbeeld

wel genoemd, maar hoe men ze kan onderscheiden in een gedicht, blijft onbesproken. Evenmin wordt uitgelegd hoe een onderzoek naar de focalisatie dient te verlopen. Toch zijn beginnende studenten daar meer bij gebaat dan bij de opgeruimde aankondiging: 'Wij laten zien hoe verhalen een experimentele ruimte bieden voor reflecties op geluk en identiteit' (p. 157). Misschien dat de digitale werkboeken, genoemd in het 'Voorwoord', hier soelaas kunnen bieden, maar toen ik op 4 april 2008 de aangegeven homepage bezocht, kon ik dit oefenmateriaal niet vinden.

Ik wil niet te veel mopperen, want hiervoor heb ik al betoogd dat *Het leven van teksten* stellig kwaliteiten bezit. Toch moet ik met een minpunt eindigen: de stijl en een enkele keer zelfs de spelling ('weid verspreid' – p. 46). De lezer stuit op rare woordcombinaties als 'koude lichaamstemperaturen' (p. 139) en 'uitgehaalde klanken' (p. 150). 'Voedt op' (p. 133, 136 en 139) lijkt zoiets als 'berust op' te betekenen en een personage dat 'geïnvesteerd' wordt met eigenschappen, wordt daarmee waarschijnlijk toegerust (p. 377). Het is jammer dat de uitgever, Amsterdam University Press, die het boek overigens netjes heeft verzorgd, op dit punt niet wat oplettender is geweest.

G.F.H. Raat